

МАТЕРИЈАЛИ

Глигор ТОДОРОВСКИ

НЕУСПЕШЕН ОБИД НА СТЕФАН ВЕРКОВИК ЗА ВОСПОСТАВУВАЊЕ КОНТАКТ СО ФРАНЦИЈА

Настојувајќи да пронајдеме било какви податоци за ШКОЛСТВОТО, ПРОСВЕТАТА И КУЛТУРАТА ВО МАКЕДОНИЈА ВО ВРЕМЕТО НА ПЕРИОДАТА, прегледаваме повеќе француски и англиски дипломатски документи. По овој повод сакаме да истакнеме дека интересот на француските и англиските дипломатски претставници, кои ги претставувале соодветните влади во Турција, а по местото на вршењето на своите функции се наоѓале и престојувале во Македонија, нивниот интерес (што било и разбирливо од нивниот аспект и интерес на работите) бил предимно свртен кон економската проблематика; кон производството и прометот на земјоделските култури, како и кон внесувањето на производи што ги немало на овие простори. Податоци од областа на школството, просветата и културата во времето на периодата во Македонија има малку, или со сема малку, нешто повеќе има за училиштата на различни католички мисии, на унијатите и за проблематиката сврзана со овие прашања, додека податоци од оваа природа каде што престојувале, дипломатските претставници на соодветните земји, не се наоѓаат. Од ова, според нас, треба да се изземат австриските, а посебно руските документи, во кои, за жал, сè уште немаме увид.

Ни се чини дека досега беше непознато за настојувањето на Стефан Верковик, при своето престојување во Македонија во неесетите години на XIX век, да воспостави контакт со француските дипломатски претставници во Македонија, конкретно со францускиот конзул во Солун, Поншара.

Повод за воспоставувањето на врска со францускиот конзул во Солун било понудувањето за откуп на една статуетка и неколку медалјони кои Стефан Верковик, преку францускиот конзул во Солун, ги понудил на францускиот император Наполеон III. Дали со оваа понуда Стефан Верковик сакал да из-

вече материјална корист, за што постојат индикации, или, пак, сакал да ја придобие наклоноста на француските дипломатски претставници во Македонија, се прашаа на кои треба да се одговори. Ние сметаме дека почетната иницијатива била проткаена со желба за придобивање на наклоноста на францускиот император, односно на француските дипломатски претставници, од кои требало, како последица на воспоставените контакти да дојдат и материјални облаги, нудејќи и продавајќи старини што Стефан Верковиќ ги наоѓал во Македонија, која сè уште изобилувала со такви, вршејќи на тој начин оттуѓување на едно културно богатство што било сопственост на земјата и народот каде тие настанале и дел од неговата културна историја.

Повод за ова искажување ни дадоа два документа, што истражувајќи во француските дипломатски документи од тоа време, ги најдовме во Париз, во Дипломатскиот архив при Министерството за надворешни работи на Франција, а кои се наоѓаат микрофилмовани во Архивот на Македонија, во Скопје, и заведени под сигнатура М-89 документи под бр. 94 и 99.

Според првиот документ М-89/94 од 3 април 1863 година разбираме дека францускиот конзул во Солун го известил Министерството за надворешни работи на Франција во Париз, лично министерот за надворешни работи, за примено писмо од Стефан Верковиќ (за жал писмото не е приложено со актов), српски поланик, кој живеел во Сегед и се занимавал со прибирање на старини, со кое му упатил на францускиот конзул пакет со една статуетка и со неколку медалјони, чиј опис бил изнесен во една белешка. Оваа белешка, што била приложена со писмото на Верковиќ, не се наоѓа со документов, од која би можеле да разбереме нешто повеќе за историската вредност како за статуетката, така и за медалјоните. Понудувајќи ги овие старини, писмото и белешката со описот на тие предмети, Верковиќ, се надевал дека францускиот император ќе ги прифати како скромен израз на неговите чувства и на длабока симпатија и восхит кон Франција и кон неговото величество францускиот император Наполеон III. Пенејќи ја високата почит кон Франција и кон нејзиниот император од страна на Верковиќ, францускиот конзул во Солун го замолил министерот за надворешни работи на Франција, до колку францускиот император ќе му искаже наклоност на господинот Верковиќ, дека тој — конзулат понудените предмети, ќе ги испрати директно во Марсеј, на адреса на господинот Фамин. Фамин засега непознато лице ветил ќе ги испрати со брод на компанијата Барин, кој директно од Солун се враќал за Марсеј. Имајќи ја предвид вредноста на понудените предмети, како и потребата за нивната безбедност при пренесувањето, конзулот сметал за потребно понудената пратка лично да ја предаде на капетанот

на бродот, а тој пратката да ја доставел на адресата на господинот Фамин, во Марсеј, а оттаму ќе била пренесена во Париз и предадена на неговото величество императорот.

За информација на императорот, а и за потврда на личноста на испраќачот, францускиот конзул во Солун прибрал податоци за Верковиќ, констатирајќи, дека овој странец, кој претстојувал во Серез, имал најдобра репутација, дека според Фамин, „неговата судбинска позиција била доста скромна и парите што ги добивал од продавањето на разни антички предмети, односно старини, претставувале негов главен приход. Ова писмо содржи и некои други елементи, но тие не се поврзани со предметот околу Верковиќ.

Од податоков може да се заклучи дека Верковиќ, покрај другите активности што ги преземал во Македонија, доста слободно вршел распродажба на културни добра што му припаѓале на народот каде што и настанале.

Одговорот од Министерството за надворешни работи на Франција пристигнал набргу. Со писмо од 22 мај 1863 година Министерството за надворешни работи на Франција преку својата конзуларна служба, јавило дека во врска со писмото на Стефан Верковиќ, кој изјавил желба да му се дозволи да му подари на императорот антички предмети, — Императорскиот дом, на кого му била пренесена оваа молба, го известил конзулатот во Солун дека „во присуство на толку благодарности што на императорот секојдневно му биле праќани од сите страни на Европа“, Наполеон III изјавил дека старини од таква природа не може да прифати. Според ова не било можно да се прифати молбата на Стефан Верковиќ да му понуди една статуетка и неколку медалјони на императорот на Франција. Врз оваа основа францускиот конзул во Солун бил замолен да го информира за тоа тој странец.

Дали во оваа фраза „тој странец“ се содржи основната компонента за одбивањето на понудените предмети, или, пак, прашањата за одбивањето било нешто сосема друго е прашање, меѓутоа, останува фактот дека одговорот за ова бил негативен и покрај добрите желби и настојувања, како и позитивната препорака што за Верковиќ била дадена од францускиот конзул во Солун. Веројатно дека одбивањето да се прифатат понудените предмети кај Верковиќ оставило негативни впечатоци. Ова одбивање било мошне зачудувачко, кога е знајно каков бил интересот кај сите оние што ја разбирале непреценливата вредност на таквите старини, кога и денес целиот културен свет им се восхитува на таквите предмети. Откупени, или прибрани на било каков друг начин, тие наоѓаат место во големите музеи и збирки на некогашните европски и балкански метрополи.

Така, желбата на Верковиќ да ја придобие наклоноста на францускиот дипломатски претставник во Солун, да воспо-

стави со него подиректни контакти и односи, а можеби и да обезбеди подобар извор на приходи не успеала. Може да се претпостави дека до колку ќе биле воспоставени потрајна врска и односи, тие односи ќе добиеле и подруга содржина.

Во прилог ги даваме документите на француски и преведени на македонски јазик, како и нивните факсимили од оригиналите.

ПРИЛОГ

Consulat de France
à Salonique

Salonique le 3 avril 1863
SON EXCELENCE MONSIEUR DRO-
UYN DE LHUYS, MINISTRE DES AF-
FAIRES ETRANGÈRES, etc,

MINISTÈRE DES AFFAIRES ETRAN-
GÈRES DIRECTION DES CONSULAT
ET AFFAIRES COMERCIALES

Dok. br. 1

Monsieur le Ministre,

Je viens de recevoir de M. Vercovisch, sujet serbe, qui réside à Seres, où il s'occupe beaucoup d'antiquité, une lettre que je l'Honneur de transmettre à Votre Excellence: il m'adresse en même temps une petite caisse contenant une statuette dont il est question dans sa lettre et quelques medailles dont la description est contenue dans une note que je joins également ici. M. Vercovisch ose esperer que Sa Majeste l'Empereur daignera acupter ses objets d'antiquité comme une vaible temoighage de ses sentiments de profond sympathie et d'admiration pour la France et pour Sa Majeste' Impériale.

Si M. le Vercovisch obtient le faveur, qu'il sollicite, j'aurai l'honneur, Monsieur le Ministre, de transmettre la caisse dont il s'agit à Marseille a' l'adresse de M. Fammin par la vie d'un des vapeurs de la compagnie Barin qui se rend directement à Marseille: je la confierai au Capitaine du vapeur qui la remettre lui même à M. Fammin.

Agreez l'hommage du respect avec le-
quel j'ai honneur d'etre,
Monsieur le Ministre,
de Votre Excellence,
Le très humble et très obeissant serviteur
M-er de Poncharra

P. S. Les renseignements que j'ai recueillis sur M. Vercovich constatent que cet étranger jouit à Seres de la meilleure réputation: sa position de fortune est assez médiocre et les sommes qu'il retire de la vente d'objets d'antiquité constituent son principal revenu.

Je reçois à l'instant les deux circulaires que Votre m'a fait l'honneur sous dates des 28 février et 17 mai dernier, la première contenant des instructions au sujet du momoire annuel que doivent adresser les agents sur le commerce et la navigation du pays de leur résidence; la seconde relative aux rapports des consules avec les capitaines du paquebôts à vapeur faisant un service régulier. Je ne manquerai point, Monsieur le Ministre, de me conformer aux instructions, contenir dans les deux Circulaires.

Dok. br. 2

M-le M-er de Poncharaa
Consul de France à Salonique

Paris, le 22 mai 1863

Vous m'avez fait, Monsieur, le 3 du mois dernier une lettre par laquelle le M. Vercovich, sujet serbe, résident à Seres, exprime le désir d'être autorisé à offrir à l'Empereur divers objets d'antiquité.

M. le Ministre de la Maison de l'Empereur à qui j'avais transmis cette demande, m'a fait connaître, que en présence des Hommages si nombreux qui lui sont adressés journellement de toutes parties de l'Europe, S. M. a dû pour ne froisser aucune susceptibilité prendre le parti de ne plus agréer d'offrir de cette nature.

Il est donc impossible de donner suite à la demande du M. Vercovich, et je vous prie, Monsieur, d'en informer cet étranger.

(Потписот не е читлив)

Док. бр. 1

ФРАНЦУСКИ КОНЗУЛАТ
ВО СОЛУН
№ 15

Солун, 3 април 1863

НЕГОВАТА ЕКСЕЛЕНЦИЈА ГОСПОДИН DROUYN DE L'HUYS МИНИСТЕР ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ, ИТН.

МИНИСТЕРСТВО ЗА НАДВОРЕШНИ РАБОТИ КОНЗУЛАРНА ДИРЕКЦИЈА И ЗА КОМЕРЦИЈАЛНИ РАБОТИ

Туку што примив од господинот Верковиќ, српски поданик, кој живее во Серез, каде тој се бави со старини, едно

писмо што имам чест да ѝ го испратам на Вашата екселенција. Тој истовремено ми упати една мала каса со една статуетка за која станува збор во неговото писмо и неколку медалјони, чиј опис е изнесен во една белешка што исто така ја приложувам. Г. Верковиќ се надева дека Неговото Величество Императорот ќе ги прифати овие старински предмети како еден скроман израз на неговите чувства, и длабока симпатија и восхит за Франција и за Неговото Величество.

Ако г. Верковиќ ја прими наклоноста, ќе ја имам таа чест Г. Министре, да ја пратам касата за која станува збор, во Марсеј, на адресата на Г. Фамин, со еден брод на компанијата Барин, кој се враќа директно од Солун за Марсеј. Јас ќе му ја дадам на капетанот на бродот кој ќе ја донесе самиот на г. Фамин.

Примете почитување со кое имам чест да бидам, господине Министре, на Вашата Екселенција најпонизен и најпокорен слуга.

г-дин Поншара

П. С. Според информациите што ги собрав за г. Верковиќ, констатирам дека овој странец ужива во Серез најдобра репутација: неговата судбинска позиција е доста скромна и парите што ги добива од продавањето на антични објекти претставуваат негов главен извор.

Примив два циркулара што Вашата Екселенција ми направи чест да ми ги упати на 28 февруари и на 17 мај; првиот содржејќи инструкции во врска со годишниот извештај што треба да биде адресиран од агентите за трговија и пловидба на земјата каде што претстојуваат; вториот во врска со односите на конзулите со капетаните на бродовите на пареа, кои редовно сообраќаат. Јас ништо не ќе изоставам, г. Министре, придружувајќи се на инструкциите содржани во двата циркулара.

Док. бр. 2

До г-дин Поншара
Конзул на Франција во Солун

Париз, 22 мај 1863

Вие ми пративте, Господине, на 3 минатиот месец писмо со кое г. Верковиќ, српски поданик што живее во Серез, изразува желба да му се дозволи да подари на Императорот различни антички предмети. Од страна на Министерот на Императорски дом, кому му ја пренесов оваа молба, сум известен

дека во присуство на толку благодарности што секојдневно му се испраќаат од сите страни на Европа, Н. В. одбива да прифати подароци од таква природа.

Значи не е можно да се прифати желбата на г. Верковик и јас Ве молам, Господине, да го информирате за тоа тој странец.

(Потписот не е читлив)

НАСТАВА

Гурѓевска ДОНЕСКА-ТРЕНЧЕВСКА

УЧИЛИШНИТЕ ЕМИСИИ ПО ИСТОРИЈА НА РАДИО СКОПЈЕ И 60-ГОДИШНИНАТА ОД ОСНОВАЊЕТО НА КПЈ ОДНОСНО СКЈ

Одбележувањето на јубилејните годишнини на нашата Партија секогаш е повод да се презентира побогат и поразновиден избор на теми од историјата на авангардата на работничката класа на нашата земја, при што посебно се акцентираат воспитните компоненти на образовните содржини. И 60-годишниот јубилеј наиде на соодветен одраз во училишните историски емисии, чии содржини се дополнуваат и од другите историски емисии на Радио-програмата, која има задача што поцелосно, што посеопфатно и што поразновидно да ги запознае слушателите, а посебно младите со развојниот пат на Комунистичката партија на Југославија, односно Сојузот на комунистите на Југославија.

За овој јубилеј во првото и второто полугодие на учебната 1978/79 година издвоивме еден проблем за кој помалку сме зборувале во досегашните училишни историски емисии, а кој со оглед на конкретните меѓународни историски услови и односи, беше актуелен. Затоа и го обработивме преку двата циклуса: „КПЈ и антифашистичката соработка на Балканот меѓу двете светски војни — основа за трајна соработка“, во првото полугодие и „КПЈ и антифашистичката соработка на Балканот за време на Војната“, во второто полугодие, дополнети и со други емисии, не само по историја туку и по другите образовно-воспитни области.

Минатото на балканските народи по Првата светска војна, и покрај мошне специфичните геостратешки услови, во рамките на меѓународните општествено-економски односи низ кои жилаво се пробиваа балканските народи, изобилува со примери на меѓусебна соработка, взаемно почитување, желба за зближување и за пријателски соседски односи. Сето ова е вградено во историско-културното наследство на овие народи, што низ историјата си има и свој континуитет, како незапирлив порој,

наспроти на сите најразновидни пречки и задущувања, мотивирани, најчесто од желбата за власт и доминација, за духовна супериорност и така натаму.

Споменатиов циклус преку осумтте прилози се обиде да ја проследи антифашистичката борба на Балканските народи меѓу двете војни, како основа за трајна соработка, која во себе содржи револуционерна подлога за измена на анахроничните состојби во односите меѓу балканските земји и која беше создадена во нивното автентично општествено-економско тло, под влијание, се разбира, и на последиците што ги оставија Балканските војни, Првата светска војна и посебно Великата Октомвриска социјалистичка револуција. Лениновите совети отворија широки перспективи за решавање на националното, аграрното и социјалното прашање на балканските народи, под раководство на напредните субјективни сили на Балканот, пред сè на комунистичките партии, се разбира, во зависност од нивната револуционерна способност да ја извршат оваа своја историска мисија, во мошне тешките и комплексни историски услови на Балканот. Улогата на КПЈ на овој план беше изразито забележлива.

Плашејќи се токму од овие насоки на општествените движења на Балканот, па и во светот, меѓународната реакција, во лицето на фашизмот во Италија, Бугарија Кралството на СХС, во Германија, Шпанија, Грција и во другите земји, се нафрли врз најнапредните револуционерни сили во овој регион, па и во целиот свет.

Иако навидум краток, овој период е полн со општествени збивања и настани, тесно поврзани со меѓународните општествени процеси меѓу двете светски војни. Циклусот се задржа на појавата на фашизмот на Балканот, на белиот терор во Пиринска Македонија, во Бугарија и во Романија, во Егејска Македонија и во Грција, потоа во Вардарска Македонија и во Кралството на СХС, во Албанија, акцентирајќи ги и првите прослави односно илегални одбележувања на 7 Ноември — ден на Октомвриската социјалистичка револуција, посебно во нашата земја, под раководство на КПЈ, за да го зафати и напредниот печат меѓу двете војни, во прв ред „Пролетер“, „Балканска федерација“, „Македонско дело“ и други, како и улогата на Коминтерната, и посебно на КПЈ на овој план. Изразитиот активен однос на КПЈ спрема својата сопствена општествена стварност, особено под влијание на Јосип Броз — Тито, пред, а посебно по неговото застанување на чело на Партијата во 1937 година, укажа од колку големо значење се автентичното дејствување во сопствената земја, вербата во сопствените сили, во победата и перспективното визионерство за масовност на авангардата на работничката класа, за материјализирање на нејзините општествени програми, за победа на Револуцијата, на социјализмот.

Во презентирањето на содржините се користеа разновидни форми: коментари со радио-сцени, на пример слики од соодветни дела на Мирослав Крлежа, за да се одбележи и неговата јубилејна годишнина од раѓањето, како афирмиран не само писател, туку и револуционер, комунист, потоа разговори со наши истакнати првоборци, односно илегалци меѓу двете војни, научни работници, сево ова проткаено и со зачувани документи, написи од тогашниот напреден печат и соодветна музичка илустрација, што посебно ја нагласува емотивната компонента на емисиите.

И вториот циклус „КПЈ и антифашистичката соработка на Балканот за време на војната 1941—1945 година“ ја обработува дејноста на КПЈ насочена спрема соседните комунистички партии на Балканот со цел да се објасни придонесот и афирмацијата на меѓубалканската соработка за време на Втората светска војна и НОВ и Народната социјалистичка револуција на југословенските народи и народности, на што помалку се обрнувало внимание, иако иницијативите на КПЈ за побогата и плодна соработка не наидуваа секогаш на прифаќање поради конкретните историски услови на Балканот, каде што, како и во минатото, така и сега, за време на оваа Војна, овде се вкрстуваа разновидни странски интереси за доминација и за сфера на влијание.

Циклусот ги опфати прилозите: КПЈ за балканската соработка, соработката со грчкото антифашистичко движење, со КП на Албанија, со бугарското антифашистичко движење, при што беше даден посебен акцент на последните два прилога посветени на странските воени мисии и претставници и на Пролетната офанзива, одбележувајќи го на овој начин и 35-годишниот јубилеј на овој мошне значаен историски настан, што одигра многу важна улога во подготовките за свикување на Првото заседание на АСНОМ, на 2 август 1944 година. Гостувањето на командантот на Главниот штаб на НОВ и ПОЈ за Македонија, академикот Михајло Апостолски, во повеќето прилози на циклусот, даде посебна историска автентичност во презентирањето на содржините, особено поткрепена и од учеството на наши истакнати научници за овој период.

По повод смртта на Евмард Кардељ, раководител на КПЈ и СКЈ, еден од теоретичарите на нашето социјалистичко самоуправно општество, првиот прилог „КПЈ за балканската соработка“ донесе дел од неговиот говор одржан на првиот повоен балкански младински конгрес, што беше одржан во Белград, и во кој јасно беше нагласена перманентната активност на КПЈ за плодна, рамноправна и сестрана балканска соработка што ќе ги оневозможи сите странски махинации на овој регион и Балканот за секогаш ќе го претвори во средиште на мир, напредок и среќен живот.

Циклусот „Од Петтиот до Шестиот собир на неврзаните“ ја објасни улогата на СКЈ во зацврстувањето на Движењето на неврзаните, како единствена алтернатива за да се зачува мирот во светот, за победа на социјализмот како светски процес, посебно акцентирајќи ги настаните од средбата во Коломбо до денес. Беа обработени меѓусебната соработка на неврзаните земји, нивната улога во ООН и најзначајните настани од Белградската министерска конференција во 1978 година наваму, при што посебно беше нагласен состанокот во Мапуто, Мозамбик. Циклусот беше реализиран во соработка со нашите новинари кои известуваат за овие настани на нашата радио-програма, чие учество заедно со зачуваните снимки од одделни собири, на пример отворањето на Специјалното заседание на ООН за разоружување, што беше иницијатива на неврзаните, од страна на Лазар Мојсов, како претседател на 32 заседание на Генералното собрание на ООН, читањето на Пораката на Јосип Броз — Тито од Веселин Ѓурановиќ и така натаму, даде соодветна радиоавтентичност.

60-годишниот јубилеј на КПЈ, односно СКЈ, ќе биде одбележан и во историските емисии на летната училишна програма преку циклусите: „Архивите на СКЈ — чувари на неговата историја и „Одгласи на АСНОМ“. По повод 35-годишнината од одржувањето на Првото заседание на АСНОМ ќе бидат прикажани сите подготовки, почнувајќи од историското Преспанско советување, одржано на 2 август 1943 година, па до одгласите на Решенијата на АСНОМ во нашата земја и во светот. Во овие прилози ќе биде нагласена улогата на КПЈ во текот на НОВ и Народната социјалистичка револуција во создавањето на народната власт, преку првите НОО, што никнуваа на првите слободни територии уште во почетокот на Револуцијата, во 1941 година, да се потсетиме само на Ужичката Република, во септември 1941, на Првото и на Второто заседание на АВНОЈ и така натаму.

Овој јубилеј на Партијата ќе се одбележи и со посебни заеднички циклуси на сите образовни редакции во земјата во текот на септември—декември оваа година, посветени на слики од работничкото движење на Југославија и на дејностите на СКОЈ, кому КПЈ му обрнуваат заслужено внимание, особено по доаѓањето на Јосип Броз — Тито на чело на ЦК на КПЈ, во 1937 година, за што ќе говори Лео Матес, член на првата комисија на ЦК КПЈ за обновување на работата на СКОЈ. Учеството на другите образовни редакции, како и во другите претходни циклуси, на пример „Борците ви раскажуваат“, пред 2 години, кој траеше 4 години, ќе овозможи пошироко и поавтентично презентирање на активностите на КПЈ во целата нашата земја.

I. Новина во изборот на темите во однос на презентирањето на дејноста на КПЈ од разни аспекти, претставува циклус

сот „Формирање на македонски литературен јазик и КПЈ.“ Тој ќе се задржи на македонското национално и културно наследство на овој план до основањето на КПЈ, во 1919 година (Националната преродба и Национално-ослободителното и револуционерно движење), потоа ќе ги обработи ставовите на КПЈ во првата деценија на своето дејствување, по 1934 и 1937 година, како и во текот на НОВ и Народната социјалистичка револуција. Ова ќе придонесе да се откријат изворите на сè уште присутниот буржоаски национализам кај некои соседни „марксистички“ историчари, кои заслепени, од сопствената националистичка мегаломанија, не можат критички да го преиспитаат своето национално наследство, продолжувајќи и натаму да го ограбуваат она на својот сосед, во случајов на македонскиот народ, кој веќе 3 ипол децении живее слободно и сега се развива во рамките на СФРЈ, како рамноправна единица, во лицето на СР Македонија.

Поради сеопфатноста на партиското дејствување, 60-годишниот јубилеј на КПЈ, односно СКЈ, е акцентиран и ќе биде акцентиран и во другите прилози на училишната програма: по македонски јазик и литература, по запознавање на природата и општеството и по запознавање на Општеството по марксизам и самоуправен социјализам, по природните науки, музичко и ликовно воспитување, за часот на одделенските заедници, географија и така натаму.

Впрочем, јубилеите на нашата Партија не се единствен повод за планирање емисии посветени на нејзината историја, развој и сегашен тренд, напротив нејзината активност од основањето до денес е присутна во програмите на историските и на другите училишни емисии во секоја учебна година. И не само во училишните емисии.